

Speech burgemeester Bouwmeester – 4 mei 2019

"Een mens die een ander mens van zijn vrijheid berooft, is een gevangene van de haat, opgesloten achter de tralies van vooroordelen en kleingeestigheid".

Woorden van Nelson Mandela uit zijn autobiografie de Lange weg naar de vrijheid.

Vrijheid - is waar het om draait.

Vrijheid die ons tijdens de Tweede Wereldoorlog vijf lange jaren werd ontnomen.

Vrijheid die in Kamp Amersfoort waar de Stille Tocht vanavond vertrokken is niet bestond.

Want in dit vredige landschap op de grens van Amersfoort en Leusden bevond zich de hel.

Meer dan 35.000 mensen zaten daar gevangen.

Meer dan 35.000 mensen werden daar vernederd, mishandeld en leefden in angst. En helaas was dit slechts een van de vele kampen in bezet Europa en daarbuiten.

Het merendeel van de gevangenen in Kamp Amersfoort was man.

Maar er waren ook vrouwen en zelfs kinderen.

Zoals Mien Rijper uit Amersfoort.

In het najaar van 1944 wordt ze met haar vader, moeder, zus en twee broers opgepakt.

Miens vader is een dominee die zijn Oranjegezindheid niet onder stoelen of banken steekt en af en toe onderduikers helpt.

Miens twee oudste broers, Klaas en Frans, zijn actief in het verzet.

Met haar zus wordt ze in een cel geplaatst.

Heel soms zien de meisjes hun moeder even in de wasruimte.

Tijdens zo'n zeldzaam moment fluistert ze hen stiekem toe dat hun vader is gefusilleerd.

Verdriet mogen de meisjes niet laten merken, dan zouden de bewakers in de gaten hebben dat er contact met hun moeder was geweest.

Ze besluiten te gaan zingen.

En hun gezang wordt gehoord.

Andere gevangenen denken dat het engelen zijn.

Een lichtpuntje, een sprankje hoop op Kerstavond 1944 in de hel op aarde.

Een andere gevangene daar was Wouter Verhoef. Hij was actief in het verzet en had een zender waarmee hij berichten van het verzet doorzond naar Engeland. Op 5 oktober 1944 werd hij opgepakt, een dag na de bruiloft van zijn dochter en werd naar Kamp Amersfoort gebracht. Daarvandaan liep hij op 11 oktober 1944 samen met ruim 1400 andere gevangenen, waaronder 601 mannen die in Putten waren opgepakt naar het station in Amersfoort waar ze met de trein naar Concentratiekamp Neuengamme werden gedeporteerd. Verreweg de meesten van hen kwamen niet meer terug. Ook Wouter Verhoef niet. Hij stierf op Eerste Kerstdag 1944.

Zijn verhaal werd mij verteld door zijn toen 20-jarige dochter, de nu 95-jarige mevrouw Greet Schouten-Verhoef uit Achterveld. Sinds 2017 wordt die tocht herdacht door hem opnieuw te lopen. Beide keren zag ik mevrouw Schouten-Verhoef mee lopen, samen met haar kinderen. Negen jaar geleden schreef ze voor 4 mei een gedicht ter nagedachtenis aan haar vader:

“Het is vijfenzestig jaar geleden
Het lijkt gisteren en doet nog steeds pijn Vandaag in
het bijzonder willen wij gedenken Allen die hier
gestorven zijn”

En dat doen we vandaag. Gedenken, herdenken en overdenken!

Velen van ons zijn opgegroeid met verhalen uit de Tweede Wereldoorlog. Verhalen van ouders, groot- en overgrootouders of uit boeken, documentaires en films. Van al die verhalen is vooral het verhaal dat mijn moeder me vaak vertelde me sterk bijgebleven. Zij groeide op in Zwolle. De Joodse familie Jacobs waren buren van mijn familie en ze wilden eigenlijk niet onderduiken. Na toch een poging ondernomen te hebben werden ze 'opgepakt' en weggevoerd naar Westerbork en daarna verder naar diverse vernietigingskampen. Haar ouders, broer en zus werden vermoord. Bep Jacobs werd naar het vernietigingskamp Auschwitz gedeporteerd en was de enige van het gezin die terugkeerde.

Vlak na de bevrijding werd er bij mijn oma en opa aangebeld en mijn moeder, net 13 jaar oud deed open. Voor de deur stond een broodmager meisje met een gestreept 'kampjasje', veel te grote soldatenschoenen en kortgeschoren haar. Mijn moeder vroeg haar wie ze was en ze antwoordde: "Beppie, je buurmeisje." En toen pas herkende mijn moeder haar. Dat beeld van de verschikkingen die Bep Jacobs had moeten doorstaan en had overleefd zal mijn moeder en ook mezelf altijd bijblijven.

Deze verhalen van Miep Rijper, Wouter Verhoef en Bep Jacobs zijn bewaard gebleven en worden verteld.

Deze en andere verhalen **moeten** worden verteld.

Verhalen over de Tweede Wereldoorlog

Verhalen over strijd en conflicten hier in Nederland en daarbuiten.

Verhalen over gewone mensen zoals u en ik.

En helaas komen er nog elke dag nieuwe verhalen bij.

Want nog steeds is er strijd.

Nog steeds worden levens getekend door oorlogen en conflicten.

Nog steeds treuren mensen om nabestaanden.

Ontvluchten mensen oorlogsgebieden.

Op zoek naar veiligheid.

Voor zichzelf, voor hun gezin.

Op zoek naar een plek waar ze hun leven kunnen hervatten.

Een plek om te wonen, te werken, te leren, om te
mogen zijn wie ze zijn.

De verhalen die er zijn,
vertellen ons waartoe mensen in staat zijn.

Vertellen over de terreur van mannen als
kampcommandant Berg die gevangenen sloeg met een
stok en ze schopte met zijn laars.

Vertellen over kampbeul Kotälla, Een van de vier van
Breda die op de 'schietbaan' bij Kamp Amersfoort op
wrede wijze zoveel mannen fusilleerde.

Vertellen over gruweldaden die voortkomen uit een
overtuiging, uit macht over de ander, uit een gevoel
van superioriteit.

Toch vertellen de verhalen die er zijn,
ook over geloof in het goede en vertrouwen in elkaar.

Want zelfs in de oorlog, toen vrijheid ver te zoeken
was, maakten mensen bijzondere keuzen.

Ook in Amersfoort en Leusden.

Keuzen die het verdienen om verteld te worden.

Zo koos Rode Kruis verpleegster Loes van Overeem
ervoor te strijden voor betere levensomstandigheden
voor de gevangenen van kamp Amersfoort.

Ze nam een groot risico door tegenover de wrede
kampcommandant haar eisen op tafel te leggen.

Maar kreeg het voor elkaar.

Vanaf oktober 1943 werden er wekelijks
voedselpakketten geleverd.

En onder het mom van een medische keuring redde
Loes van Overeem meer dan 60 gevangenen van de

mannen uit Putten van transport naar een vernietigingskamp.

De Rode Kruis verpleegster, werd niet voor niets de Witte Engel genoemd.

Toen Kamp Amersfoort op 19 april 1945 door de Nazi's werd verlaten, kreeg ze de leiding over het kamp, en bood ze de mensen die er toen waren een veilige plek tot ons hele land was bevrijd.

Helaas zijn er ook verhalen met een minder goede afloop.

Zoals Dominee Rijper, de vader van Mien die zijn openlijke Oranjegezindheid moest bekopen met de dood.

Op de vraag of hij nog eenmaal uit zijn zakbijbel mocht lezen, griste de kampcommandant het boek uit zijn handen en smet het in de grafkuil.

Ook zijn twee oudste zoons die actief waren in het verzet, werden daar op de schietbaan doodgeschoten.

Ook deze verhalen verdienen het verteld te worden.
Ze laten ons zien wat een oorlog met mensen doet.
Hoe een oorlog mensen hun identiteit ontnemt.
Miljoenen mensen waren hier het slachtoffer van.
Moesten al hun spullen inleveren.
Kregen lompen aan, en klompen aan hun voeten.
Ze waren geen mens meer, maar slechts een nummer.
Elke dag weer de honger,
de vernedering
en de angst voor de volgende dag.
Meer honger?
Meer pijn?
De dood?

Deze mensen werden om verschillende redenen opgepakt.

Omdat ze Joods waren;

Omdat ze Sinti, Roma of Jehova's getuige waren;

Omdat ze op een andere manier 'anders' waren dan de door de Nazi's gestelde norm;

Omdat ze op het verkeerde moment op de verkeerde plek waren;

Omdat ze openlijk anti-Nazi of communist waren;

Omdat ze als politieagent weigerden burgers uit hun huis te halen.

Of omdat ze zoals de 101 Sovjet soldaten uit

Oezbekistan die hiernaast naamloos begraven liggen, werden ingezet als propagandamateriaal en, zoals dat door de Nazi's met een verschrikkelijk woord werd omschreven, als Untermenschen aan de Amersfoortse bevolking werden getoond voordat ze werden opgesloten achter de hekken van het kamp om daar te

sterven van ziekte en honger of op een vroege ochtend te worden doodgeschoten.

Nu 74 jaar na de bevrijding die we morgen vieren leven wij in vrijheid.

maar vrijheid is **niet** hetzelfde als vrijblijvend.

Zeker niet!

Leven in vrijheid schept een verantwoordelijkheid.

En die verantwoordelijkheid zit in de keuzen die wij maken.

Natuurlijk in het stemlokaal, een recht dat er tijdens de bezetting niet was en ook vandaag in grote delen van de wereld niet vanzelfsprekend is.

maar ook in het dagelijks leven op ons werk, op school of op sociale media maken we steeds weer nieuwe keuzes.

Keuzes hoe we met elkaar omgaan, hoe we elkaar aanspreken.

Laten we ons daar bewust van zijn.

Oorlogsverhalen zijn geen verleden tijd.

Achter elke strijd schuilen persoonlijke verhalen.

Lief en leed, dromen en teleurstellingen, woede en verdriet.

En elk persoonlijk verhaal begint bij het begin.

Bij een kind.

Onschuldig.

Onbevangen en nog met het vermogen om te verwonderen zonder te oordelen.

Zo begon het leven ook voor de mensen die gevangen zaten.

Zo begon het leven voor alle slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog.

Tot die oorlog uitbrak en hun persoonlijke verhaal een afschuwelijke wending kreeg.

Laat hun lijden en strijd niet voor niets zijn geweest.

Laat de minuten die we zojuist stil waren, doorleven in de keuzen die je maakt.

Kies niet zomaar.

Luister naar elkaar.

Sta open voor de mening van anderen.

Beslis niet op basis van populistische one-liners.

Maar bedenk wat de gevolgen van een keuze kunnen zijn.

Nu en later.

Voor jezelf, voor een ander én voor onze samenleving.

Laten we met elkaar verantwoordelijkheid nemen voor onze vrijheid.

Want alleen samen kunnen we zorgen dat persoonlijke verhalen wél een gelukkig einde krijgen.

Dat zijn we verplicht aan de meer dan 35.000 mensen die gevangen zaten in Kamp Amersfoort.

Dat zijn we verplicht aan de 650 mensen die daar stierven.

Dat zijn we verplicht aan de 1300 oorlogsslachtoffers die begraven liggen hier op Rusthof

Dat zijn we verplicht aan àlle miljoenen slachtoffers van oorlogsgeweld én aan de militairen en burgers die in de Tweede Wereldoorlog en in de jaren daarna hebben gestreden voor onze vrijheid en voor vrede en veiligheid overzee. Voor hen die we vandaag herdenken! Zij kozen voor de vrijheid.

Vandaag en morgen is de keuze aan ons.